

BIULETYN

KOŁA MIŁOŚNIKÓW DZIEJÓW GRUDZIĄDZA
KLUB „CENTRUM” SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ

R. IX: 2011

Data odczytu: 8.6.2011

Nr 18 (287)

Data wydania: 8.6.2011

848. spotkanie

Edward Wiśniewski

Historia kościoła katolickiego Najświętszego Serca Pana Jezusa w Małym Tarpnie.

Parafia katolicka p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa obejmuje północną część miasta Grudziądza w dekanacie Grudziądz I.

Jest to największa parafia w dekanacie, zajmuje około ¼ jego powierzchni. W jej skład wchodzi niemal cała morenowa Kępa Forteczna, południowa część ujściowego odcinka doliny Osy, łączący się z doliną fragment dna Basenu Grudziądzkiego. Obszary najniżej położone są gęsto zmeliorowane. Powyżej Krawędzi Basenu przylega skrawek wysoczyzny morenowej w rejonie wsi Grabowiec.

Do tej parafii należy około 13000 wiernych z miejscowości Wielkie i Małe Tarpno, Kłódka, Owczarki, Świerkocin, Nowa Wieś, Grabowiec i część północnych ulic miasta.

Już w XVII w. w Wielkim Tarpnie istniał kościół katolicki p. w. Świętego Krzyża. Został on zbudowany w 1620 r. z fundacji starosty grudziądzkiego i podkomorzego chełmińskiego Jakuba Szczepańskiego. Funkcjonował jako filialny kościół parafii św. Mikołaja w Grudziądzu. Na święta „Podwyższenia Krzyża Świętego” (14 września) i „Znalezienia Krzyża Świętego” (3 maja) przychodziły do tego kościoła, powiązane z odpustami procesje z fary grudziądzkiej.

Z powodu szkód wojennych i braku odpowiedniej opieki nastąpił upadek kościoła i w 1829 r. został on rozebrany. Pozostał tylko cmentarz z kapliczką, która też upadła a wizerunek „Świętego Krzyża” został przeniesiony do fary w Grudziądzu.

W 2. połowie XIX w. nastąpił dynamiczny rozwój Tarpna, m. in na skutek budowy twierdzy w latach 1776–1789.

Przybyło dużo pracowników z krajów zachodniej Europy, zamieszkali w północnej części obszaru Tarpna i nazwano je „Małym Tarpnem”. Już w 1885 r. było w tej miejscowości 86 domów z 926 mieszkańcami. Powstała wówczas myśl wybudowania dla nich nowego kościoła, ale decyzję odłożono na później, gdyż na Przedmieściu Chełmińskim było więcej katolików i postanowiono wcześniej wybudować kościół w tej części miasta.

Tuż przed pierwszą wojną światową (1914-1918), proboszcz fary ks. kanonik Kunert zamierzał kupić od rządu pruskiego kościół poreformatorski p.w. Św. Krzyża, należący do zakładu karnego, ale władze pruskie odmówiły. Po 1920 r., całe Pomorze Nadwiślańskie, w tym i Grudziądz znalazły się w granicach państwa polskiego. Wielu mieszkańców miasta narodowości niemieckiej opuściło Grudziądz, ale nastąpił też duży przyływ Polaków z innych terenów Polski.

Dnia 1 lipca 1920 r. parafię p.w. Świętego Mikołaja przejmuje ks. Bernard Dembek, który też niebawem zostaje dziekanem dekanatu grudziądzkiego.

Na budowę kościoła w Małym Tarpnie wybrano ostatecznie restaurację „Concordia” na przedłużeniu ul. Lipowej. Restauracja posiadała bardzo piękną salę i ogród $\frac{3}{4}$ ha, zakupiono ją od p. Karnata w lutym 1921 r. za 12 780 000 marek polskich.

Powstała najpierw kaplica z przodu restauracji, oraz na parterze mieszkania dla organisty i kościelnego, na piętrze powstała kancelaria i mieszkania dla księży. Poświęcenia kaplicy dokonał ks. Antoni Dambek = 1 X 1922 r.

Następnie p. Olkowski, główny budowniczy kościoła rozpoczął przebudowę wielkiej sali – 26 m długości i 12 m szerokości - na obszerny kościół. Projekt wykonał inż. dypl. Jaskowski z Torunia. Do sali dobudowano węższe, pięcioboczne prezbiterium, zakrystię, kruchtę i ozdobną bramę boczną. Przy północno-zachodnim narożniku korpusu kościoła wzniesiono wieżę o wysokości 29 m, z 2 dzwonami i nakryto ją hełmem w stylu barokowym.

Kościół zbudowano z cegły na cokole lastrykowym, posadzka była drewniana a w ścianach bocznych nawy i prezbiterium były półkolistie zamknięte otwory okienne. Kościół posiadał do 1945 r. cztery ołtarze: ołtarz główny bogato złocony – Najświętszego Serca Pana Jezusa, ołtarz boczny-prawy – Matki Boskiej z dzieciątkiem, ołtarz boczny-lewy – św. Antoniego z dzieciątkiem, ołtarz św. Teresy od Dzieciątka Jezus.

Koszt przebudowy sali na kościół oraz restauracji na pierwotną kaplicę i pomieszczenia pomocnicze wyniósł ok. 40 000 zł.

Dnia 23.12.1923 poświęcenia nowego kościoła dokonał dziekan ks. Antoni Dambek, nadając oficjalnie nazwę „Najświętszego Serca Pana Jezusa”. Pierwszym kuratorem z uprawnieniami proboszcza został ks. Jan van Blericq. Liczba wiernych w 1928 r. wynosiła 5287 osób.

Dnia 1 VII 1934 r. w miejsce dotychczasowej kuracji, ks. dr Stanisław Okoniewski, Biskup Chełmiński erygował samodzielną parafię.

Na początku II wojny światowej obaj księża sprawujący posługę duszpasterską w parafii: Jan van Blericq i Józef Rotta uniknęli aresztowania. Ks. J. Rotta ostrzeżony o grożącym mu aresztowaniu opuścił w lipcu 1940 r. Grudziądz i udał się w rodzinne strony – do Wejherowa. Podawał się za uciekiniera z Warszawy. Jesienią 1944 r. został wysłany w okolice Nakła nad Notecią do kopania rowów przeciwpancernych. Doczekał się tam wyzwolenia w styczniu 1945 r.

Posługę duszpasterską od 1 XI 1940 do VIII 1946 pełnił ks. Roman Binnek – przed wojną prefekt liceum i gimnazjum żeńskiego w Grudziądzu. Ks. Marian Szczurkowski od 25 XI 1942 do 1944 r. pracował jako *vicarius expositus*, a od lata 1944 r. do 3 VIII 1945 jako administrator parafii. Ksiądz M. Szczurkowski do września 1939 r. był sekretarzem Caritasu na okręg grudziądzki i rezydował przy kościele św. Mikołaja. Aresztowany we wrześniu 1939 r. po trzech dniach został zwolniony. Od tamtej pory do Wielkiejnocy 1940 r. ukrywał się u elżbietanek. W okresie oblężenia Grudziądza od stycznia do 5 III 1945 r. pozostawał w parafii sam. Pomimo to regularnie roznosił Komunię św. po domach mieszkańców.

W październiku 1941 r. został zlikwidowany sierociniec przy obecnej ul. Mikołaja z Ryńska 9/15. Siostry elżbietanki do 1945 r. znalazły schronienie na plebanii kościoła. Podczas okupacji kościół był czynny. Z okazji swej wizytacji w parafii 1 X 1944 r. biskup K. M. Splett udzielił sakramentu bierzmowania. Był to jeden z dwu aktów bierzmowania, jakie odbyły się w Grudziądzu w czasie okupacji (drugi odbył się następnego dnia w parafii p. w. Św. Mikołaja). Jesienią 1939 r. parafianie uratowali przed zniszczeniem figurę Matki Bożej ze skrzyżowania dróg w Nowej Wsi pod Grudziądzem. Władze okupacyjne zagrabiły bezpowrotnie wszystkie trzy dzwony kościelne.

W nocy z 5 na 6 marca 1945 r. w wyniku działań wojennych kościół wraz z bryłą pomieszczeń został doszczętnie spalony. Niemal całkowitemu zniszczeniu uległa dokumentacja parafialna.

Ks. Roman Binnek przystąpił do odbudowy już od 15.3.1945 r. Przystosowano ponemiecką salę przy ul. Paderewskiego na tymczasową kaplicę. W dniu 8 marca 1946 r. parafie objął ks. Leon Kuchta i natychmiast przystąpił do odbudowy kościoła. Już we wrześniu 1946 r. poświęcono kościół w stanie surowym, a w 1948 r. odbudowę kościoła zakończono.

Z piętrowego pomieszczenia pomocniczego odbudowano jedynie parterową dobudówkę. Zainstalowano również nowe dzwony. Dach pokryto płytkami cementowymi, ułożonymi rombowo.

W 1954 r. zbudowano w nawie głównej nowe ołtarze Matki Boskiej i św. Józefa. Natomiast ołtarz główny w prezbiterium został upiękaszony mozaiką wykonaną przez p. Marcza-ka z Gdańska. Mozaika przedstawia patrona parafii Najświętsze Serca Pana Jezusa.

W latach 1957-1964 wg projektu inż. Marciniaka zbudowano z cegły nową piętrową plebanię, w której mieści się kancelaria i mieszkania dla księży.

W czasach odnowy politycznej w latach 1982-1985, z inwencji proboszcza ks. Jana Bednarka wybudowano nowy dom katechetyczny, w którym znajduje się 5 sal. Na czołowej ścianie wykonano wielką grafikę pt. „Hymn do słońca”, przedstawiającą św. Franciszka na łonie natury.

Od 1980 r. ks. Jan Bednarek wprowadził kilka zmian w kościele: uzupełniono okna nawy pięknymi witrażami przedstawiającymi polskich świętych: św. Jadwigę, św. brata Alberta Chmielowskiego, bł. Urszulę Ledóchowską, bł. Jerzego Matulewicza, św. Maksymiliana Kolbe i bł. Karolina Kozkównę, wg projektu p. Klugowskiego z Torunia. Wykonano nowe ławki, zawieszono nowe żyrandole. W 1992 r. w dawnej salce katechetycznej wybudowano kaplicę przedpogrzebową p.w. „Świętego Krzyża”.

Do najbardziej znanych i zasłużonych dla Grudziądza parafian należy Wiktor Kulerski, który mieszkał i zmarł na terenie wsi Owczarki. Nauczyciel, dziennikarz, wydawca. działacz narodowy i polityczny. W 1894 r. założył w Grudziądzu drukarnię i zaczął wydawać „Gazetę Grudziądzką”.

Literatura:

- „Diecezja Toruńska. Historia i teraźniejszość”. Praca zbiorowa, Toruńskie Wydawnictwo Diecezjalne, Toruń 1997.

- Źródła własne autora

-

(L.B.S.)

Redakcja: *Tadeusz Rauchfleisz, KMDG. Logo KMDG wykonał Grzegorz Rygielski.*